

УДК 811.111+81'373.7+81'255.4

О. В. Попова, Ж. М. Спинова

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО ХУДОЖНЬОГО ІНТЕРПРЕТУВАННЯ- ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ (на матеріалі трагедій В. Шекспіра)

Стаття присвячена актуальній проблемі сучасного художнього інтерпретування-перекладу англомовних фразеологізмів українською мовою на матеріалі трагедій В. Шекспіра. Досліджуються структура і семантика фразеологічних одиниць, використаних англійським класиком; аналізуються сучасні засоби відтворення означених фразеологічних одиниць українською мовою. У ході дослідження виявлено: 1) найбільш розповсюдженими структурами фразеологічних одиниць з трагедій Вільяма Шекспіра є $N+N$, $V+N$, $A + (as)+N$, $conj. + clause$; 2) адекватними засобами і прийомами перекладу фразеологічних одиниць за вищевведеною структурою вважаються: еквівалентний переклад, калькування, функціональна заміна, додавання, поширення тощо.

Ключові слова: фразеологічні одиниці, перекладацька трансформація, образність, еквівалент, аналог, калькування, описовий переклад, комбінований переклад, функціональна заміна, додавання, поширення.

Статья посвящена актуальной проблеме современного художественного интерпретирования-перевода англоязычных фразеологизмов на украинский язык на материале трагедий В. Шекспира. Исследуются структура и семантика фразеологических единиц, использованных английским классиком; анализируются современные средства воспроизводства определённых фразеологических единиц на украинский язык. В ходе исследования выявлено: 1) самыми распространёнными структурами фразеологических единиц из трагедий В. Шекспира являются $N+N$, $V+N$, $A + (as)+N$, $conj. + clause$; 2) адекватными способами и приемами перевода фразеологических единиц, обладающих вышеупомянутыми структурами,

считаются: эквивалентный перевод, калькирование, функциональная замена, добавление, распространение.

Ключевые слова: фразеологические единицы, переводческая трансформация, образность, эквивалент, аналог, калькирование, описательный перевод, комбинированный перевод, функциональная замена, добавление, распространение.

The article is devoted to an acute problem of modern interpretation-translation of English phraseological units into Ukrainian on the material of W. Shakespeare's tragedies. The structure and semantics of the phraseological units used by the English classic are investigated; the modern means aimed at the re-creating the aforesaid phraseological units into Ukrainian are analysed. In the course of the study it was discovered that 1) the most widespread structures of the phraseological units used in W. Shakespeare's literary works are N+N, V+N, A+ (as)+N, conj. + clause; 2) the adequate translation means of the phraseological units possessing the abovementioned structures are equivalent translation, calquing, functional substitution, supplement, expansion.

Key words: phraseological units, translational transformation, imagery, equivalent, analogue, calquing, descriptive translation, combined translation, functional substitution, supplement, expansion.

Класична англійська література займає провідне місце в історії світової літератури та відображає своєрідність англійської мови, країнознавчі особливості Великої Британії. У творах класиків демонструється спектр історичних подій, досягнення видатних діячів країни, соціально-культурних досягнень, економіко-політичних реформ, людських взаємин. Глибинне ознайомлення читачів інших країн з Англією уможливорюється завдяки коректному перекладу означених творів. Відтак, твори англійського класика В. Шекспіра і сьогодні викликають неабиякий інтерес в україномовних читачів, зокрема його трагедії. Відомо, що художній стиль класика характеризується наявністю “яскравих” фразеологізмів, що додають образам та явищам експресивності.

У лінгвістиці фразеологізмам відводиться значне місце, оскільки вони відображають виразність мови, мають емоційно-експресивне забарвлення, образно і точно передають задум автора. Фразеологічні одиниці віддзеркалюють ставлення автора до висловлювання та викликають емоції. Коректний переклад фразеологічних одиниць певної мови дозволяє ознайомитися з її характерними рисами і колоритом епохи, в якій вони були створені. Проте процес перекладу передбачає певні труднощі для перекладача, а саме зберігання імпліцитного смислу самого фразеологізму.

На сьогодні існує брак розробок у сучасному перекладознавстві з проблем сучасного інтерпретування-перекладу творів класиків англійської мови українськими фахівцями; взагалі неповно висвітлено труднощі сучасного інтерпретування-перекладу фразеологічних одиниць в трагедіях Вільяма Шекспіра українською мовою. Саме тому дослідження лінгвістичних особливостей його творів та засобів відтворення змісту фразеологічних одиниць вважається своєчасним і зумовлює актуальність даного дослідження.

Метою дослідження є виявлення особливостей сучасного інтерпретування-перекладу змісту фразеологічних одиниць, що використовуються в трагедіях Вільяма Шекспіра українськими перекладачами. Дослідження мети означеного дослідження передбачає вирішення таких **завдань**:

– вивчення структури і семантики англомовних фразеологізмів з трагедій В. Шекспіра;

– аналіз сучасних засобів відтворення означених фразеологічних одиниць українською мовою.

Матеріалом дослідження слугували тексти-оригінали та тексти перекладів трагедій Вільяма Шекспіра “Гамлет”, “Король Лір”, “Макбет”, “Ромео та Джульєтта”, здійснені Миколою Рудницьким, Іриною Стешенко та Григорієм Кочурою.

Теоретичні основи фразеології були закладені на початку ХХ століття швейцарським лінгвістом Ш. Баллі, який одним із перших висвітлив стійкі комплекси слів на матеріалі французької мови у стилістико-семантичному плані. Він вперше поставив питання про дослідження фразеології у власне лінгвістичному аспекті. Проблеми, які висунув Ш. Баллі, стосувалися загальнотеоретичних проблем фразеології і мали принципове значення для становлення фразеології як лінгвістичної дисципліни. Академік В. В. Виноградов, використовуючи творчий доробок своїх попередників і перш за все Ш. Баллі, розширив завдання фразеології, а також поставив нові проблеми. Він, зокрема, зазначив, що сфера мовленнєвої діяльності майже не досліджена, хоч існує велика відмінність між дослідженням фразеологічних проблем у рамках системи мови та мовленнєвої діяльності, зокрема, індивідуального стилю.

Парадигма фразеологічних досліджень змінюється з плином часу, змінюються також й акценти у фразеологічних розвідках вітчизняних

та зарубіжних мовознавців. Якщо раніше фразеологи звертали увагу, перш за все, на вивчення фразеологізмів у площині системи мови (В. В. Виноградов, О. І. Смирницький, О. С. Ахманова, Н. М. Амосова, В. А. Архангельський, В. П. Жуков, О. В. Кунін), то з 70-х років увага дослідників акцентується на функціонуванні фразеологізмів у мовленні, на їх комунікативних та функціональних характеристиках (М. Ф. Алефіренко, С. Г. Гаврін, Ю. А. Гвоздарьов). Сучасні науковці ведуть дослідження різних проблем фразеології, вирішення яких має теоретичне та практичне значення, оскільки воно може внести суттєві корективи в наші уявлення про мову як систему та про механізми мовлення. Вивченням та дослідженням фразеологічних одиниць (ФО) активно займалися українські мовознавці О. Потебня, І. Срезневський, Л. Авксентьев, Л. Булаховський, Ф. Медведєв, Л. Скрипник, В. Ужченко. До фразеологізмів можна віднести досить широке коло одиниць: ідіоми, фразеологічні сполучення і стійкі вислови (в тому числі крилаті вислови, афоризми, фрази-привітання). Перекладу ФО приділено чималу увагу. Так, Я. Рецкер у своєму посібнику “Теория перевода и переводческая практика” відзначає, що “перекладач повинен уміти самостійно розбиратися в основних питаннях теорії фразеології, виділяти ФО, розкривати їх значення й передавати їх експресивно-емоційні функції в перекладі” [2, с. 19–38]. Отже, завдання, що стоїть перед перекладачем, — відтворити не тільки семантичне значення фразеологізму, але і його експресивно-емоційну функцію, відтінок значення.

Аналіз теоретичних джерел з проблеми дослідження показав, що для досягнення максимальної еквівалентності при перекладі фразеологічних одиниць з англійської на українську мову в межах художнього тексту трагедій В. Шекспіра наразі доцільно використати такі засоби:

— **переклад шляхом еквіваленту**, тобто такого наявного в українській мові адекватного фразеологічного звороту, що співпадає з англійським зворотом за змістом і за образною основою;

— **пошук аналогу**, тобто такого стійкого обороту, який за значенням адекватний англійському, але за образною основою відрізняється від неї повністю або частково;

— **калькування** — копіювання іншомовного слова за допомогою свого, незапозиченого матеріалу, або поморфемний переклад іншомовного слова;

— **експлікація або описовий переклад** — тлумачення значення фразеологізму за допомогою пояснення, порівняння;

— **комбінований переклад** застосовується у тих випадках, коли український або російський аналог не повністю передає значення англійського фразеологізму або ж має інший специфічний колорит місця й часу, то дається калькований переклад, а потім використовується описовий переклад і аналог для порівняння [3, с. 75].

Результати проведеного дослідження особливостей застосування трансформацій при перекладі фразеологізмів з трагедій В. Шекспіра сучасними українськими перекладачами можна представити таким чином (див. таблицю 1).

Перекладацький аналіз засобів сучасного інтерпретування-перекладу фразеологізмів з трагедій В. Шекспіра сучасними українськими перекладачами показав, що найрозповсюдженим способом перекладу фразеологічних одиниць з трагедій Вільяма Шекспіра на українську мову на лексико-граматичному рівні є переклад фразеологізмів за допомогою еквіваленту, який налічує 29 %. Наприклад: “something is rotten in the State of Denmark” — “не все гаразд в Данському королівстві”; “leave her to heaven” — “Бог їй суддя”. На другому місці знаходиться калькування — 24 %. Наприклад: “What a piece of work is a man!” — “що за мистецьке створіння — людина!”. Останнє місце відводиться описовому перекладу, який складає 11 %. Наприклад: “a fortnight and odd days” — “15 днів (2 тижні і ще непарне число)”; “vestal livery” — “білий одяг (одяг весталки, служительки Діани, зазвичай білий).

Таблиця 1

**Засоби і прийоми перекладу фразеологізмів з трагедій В. Шекспіра,
загальні дані у відсотках %**

<i>Засоби та прийоми перекладу</i>	<i>Кількість фразеологізмів, у %</i>
Еквівалент	29
Калькування	24
Аналог	20
Описовий переклад	11
Комбінований переклад	16

Дані фразеологічні одиниці співпадають за змістом та структурним складом компонентів і є абсолютними адекватними фразеологічними виразами.

Згідно класифікації, запропонованої російським вченим І. В. Арнольдом, фразеологічні одиниці можна характеризувати на основі подібності морфологічних форм. Спираючись на дану класифікацію, можна зробити висновок, що фразеологічні одиниці відповідно до їх граматичної структури виконують ті самі функції як в англійському тексті, так і в українському. Розповсюдженими фразеологічними одиницями за граматичною структурою є фразеологізми виду N+N (N+prep.+N; N's+N), далі фразеологізми виду V+N (V+prep+(one's)+N, V+adj+N), A+ (as)+N, conj.+clause та фразеологічні одиниці, що функціонують як вигуки.

Аналіз дослідження граматичних трансформацій на основі схожості морфологічних форм англійської та української мов відображено в таблиці 2.

Результати дослідження показали, що найбільш розповсюдженими граматичними трансформаціями при перекладі англійських

Таблиця 2

Граматичні трансформації при перекладі фразеологізмів з трагедій В. Шекспіра на основі подібності морфологічних форм англійської та української мов, у відсотках %

Граматичні трансформації Назва трагедії	Повний переклад	Частковий переклад	Функціональна заміна	Додавання	Опущення
“Ромео і Джульєтта”	10,0	13,0	38,0	24,0	15,0
“Гамлет”	12,0	10,0	27,0	26,0	25,0
“Отелло”	7,0	15,0	34,0	24,0	20,0
“Макбет”	14,0	10,0	36,0	22,0	18,0
“Король Лір”	6,0	10,0	34,0	28,0	22,0

фразеологізмів на українську мову на основі схожості морфологічних форм є функціональна заміна і складає 38 % (наприклад: “with bated breath” — “затаївши подих”), додавання, яке складає 24 % (“every inch a king” — “справжній в усіх відношеннях король”) та опущення (15 %) (наприклад: “to chronicle small beer” — “відмічати дрібниці”). Це можна пояснити намаганнями перекладачів приблизити оригінальні структури фразеологізми до українських з метою їх адекватного розуміння читачем. Абсолютно схожих структур в складі дослі-

джуваних мов дуже мало, саме тому повний переклад становить 10 % (наприклад: “To be or not to be?” — “Бути чи не бути?”) та частковий переклад — 13 % (наприклад: “to make assurance double sure” — “для дужчої вірності”) займають останні позиції після зазначених трансформацій.

Дослідження граматичних трансформацій на основі відмінності морфологічних форм англійської та української мов продемонструвало такі результати (дивись таблицю 3).

Проведене дослідження граматичних трансформацій при перекладі фразеологізмів з трагедій В. Шекспіра на основі відмінності морфологічних форм дозволяє дійти наступних висновків: найчастіше вживаною граматичною трансформацією при перекладі-інтерпретуванні фразеологізмів на українську мову з трагедій В. Шекспіра на основі відмінності морфологічних форм є функціональна заміна (28 %) (наприклад: “our wishes are unprung” — “звинувачення нас не уражають”); поширення (21 %) (“caviar to general” — “дуже тонка страва

Таблиця 3

Граматичні трансформації при перекладі фразеологізмів з трагедій В. Шекспіра на основі відмінності морфологічних форм англійської та української мов, у відсотках %

Граматичні трансформації Назва трагедії	Частковий переклад	Нульовий переклад	Функціональна заміна	Поширення	Стягнення
“Ромео і Джульєтта”	19,0	16,0	28,0	21,0	16,0
“Гамлет”	18,0	20,0	22,0	24,0	16,0
“Отелло”	15,0	19,0	29,0	23,0	14,0
“Макбет”	16,0	18,0	25,0	21,0	20,0
“Король Лір”	18,0	19,0	28,0	20,0	15,0

для грубого смаку”), та частковий переклад (19 %) — “the better part of valour is discretion” — “одна з прикрас хоробрості є сором’язливість”. Такий стан даних зумовлений відмінностями у структурі досліджуваних англійських одиниць. До найбільш розповсюджених англійських фразеологічних одиниць за граматичною структурою є фразеологізми виду V+N (V+prep+(one’s)+N, V+adj+N), далі фразеологізми типу N+N (N+prep.+N; N’s+N), A+ (as)+N, conj.+clause

та фразеологічні одиниці, що функціонують як вигуки. Граматичні трансформації використовуються перекладачами для сучасного перекладу-інтерпретування залежно від того, чи морфологічні форми в англійській мові схожі або відмінні у порівнянні з морфологічними формами в українській мові.

Отже, задля збереження оригінального значення фразеологізмів переклад шляхом еквіваленту є провідним способом сучасного інтерпретування-перекладу фразеологічних одиниць сучасними перекладачами на українську мову. Щодо структури та семантики англомовних фразеологічних одиниць, то найбільш розповсюдженими граматичними трансформаціями при перекладі англомовних фразеологізмів на українську мову на основі подібності морфологічних форм є функціональна заміна, додавання та опущення. Це можна пояснити намаганнями перекладачів приблизити оригінальні структури фразеологізмів до українських з метою їх адекватного розуміння читачем. Найчастіше вживаною граматичною трансформацією при перекладі-інтерпретуванні фразеологізмів на українську мову з трагедій В. Шекспіра на основі відмінності морфологічних форм є функціональна заміна, поширення та частковий переклад. Функціональна заміна є найбільш частим прийомом під час перекладу присудка. Поширення застосовується як граматична трансформація, в наслідок якої збільшується кількість слів при перекладі. Такий стан даних можна пояснити наявністю в англійській мові дієслівних форм та зворотів; їх категоріальні значення відсутні в українській мові, тому перекладачі змінюють морфологічну структуру вихідної граматичної одиниці.

Диференційна лінгвістична природа англійської та української мов зумовлює використання вищепроаналізованих лексико-граматичних трансформацій при сучасному перекладі-інтерпретуванні фразеологізмів з трагедій Вільяма Шекспіра сучасними українськими перекладачами. У подальшому доцільним вважається дослідження проблеми в спектрі порівняння з російськомовними текстами перекладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ажнюк М. Т. Актуальні питання перекладу художньої літератури: (текст лекцій) / М. Т. Ажнюк. — Ужгород: Ужгор. ун-т, 1981. — 32 с.
2. Амосова Н. Н. Основы английской фразеологии. — Л.: Изд-во ЛГУ, 1963. — 130 с.
3. Вітушко Н. Перекладач з світовим ім'ям / Н. Вітушко // Кролевецький вісник. — 1993. — 16 квітня. — С. 3.
4. Волков А. Р., Гайнічеру О. І., Мегела І. П. Проблема художнього перекладу з неслов'янських мов на слов'янські // IX Міжнародний з'їзд славістів: Слов'янські літератури: Доповіді / А. Р. Волков, О. І. Гайнічеру, І. П. Магела. — Київ, 1983. — С. 220–221.
5. Jennifer Seidl, W. McMordie. English Idioms and how to use them. — М: Высшая школа, 2009. 272 с.